

SCHIZMA V NEJSTARŠÍCH DĚJINÁCH PARDUBIC A FENOMÉN ARCHEOLOGIE

Tomáš ČURDA

Před více než dvaceti lety došlo v Pardubičkách u hřbitova a v Pardubicích v kostele sv. Bartoloměje k archeologickým zjištěním stavějícím nový pohled na nejstarší dějiny Pardubic. Základní změnou, kterou přinesly výsledky archeologických výzkumů, byla nová interpretace založená především na lokalizování původního kostela sv. Bartoloměje a přilehlého kláštera křižovníků s červeným srdcem do dnešních Pardubiček. Nově zjištěné skutečnosti znamenaly odklon od vývojového konceptu nastoleného v Dějinách Pardubic nad Labem Josefem Sakařem ve dvacátých letech minulého století a pokračujícího v pracích Františka Šebka především v letech devadesátých. Oba historici situovali zmíněné církevní objekty do současného města.¹⁾

Nově představené informace získané z výsledků archeologických výzkumů vyvolaly ze strany historika F. Šebka několik reakcí, poslední reakcí byl příspěvek s titulem „Poznámky k nejstarším dějinám města“.²⁾ V něm je velmi rozsáhle podán zásadní nesouhlas se závěry uvedenými v textu archeologa Martina Ježka nazvaném „O poloze vsi Pordobic“.³⁾ F. Šebek se zde snažil obhájit a za každou cenu vyargumentovat historii tohoto

1) Archeologie a historiografie jsou dvě vědecké disciplíny, které se rozličnými způsoby snaží dopátrat téže historické skutečnosti. Pokud jsou k dispozici pouze hmotné zdroje poznání, je úloha archeologie nezastupitelná. V obdobích, kdy již existují vzácné písemné informace, je symbióza archeologie a historiografie nedělitelná. Bohatství obou pramenů tvoří určující moment pro interpretaci zkoumaného problému. Práce s těmito prameny, někdy i nesprávně vyhodnocenými, může vést k vytváření dějové linie dané rámcem teoretických možností, ale bez podložení fakty. Tehdy přiblížení ke skutečné historické minulosti může pomoci až získání dalších poznatků.

2) František ŠEBEK, *Poznámky k nejstarším dějinám města*, Východočeský sborník historický 5, 1996, s. 29–55.

3) Martin JEŽEK, *O poloze vsi „Pordobic“*, Východočeský sborník historický 5, 1996, s. 15–27.

období v duchu díla J. Sakaře. V příštím čísle sborníku následovala odpověď M. Ježka obsažená v článku „Poznámka k poznámkám“.⁴⁾ Zde Ježek reagoval na způsob argumentace F. Šebka a konfrontoval jeho tezi jako neudržitelnou. Ač bylo redakcí Východočeského sborníku historického avizováno k dané problematice vydání samostatného sborníku⁵⁾ a F. Šebek se jí hodlal podrobněji věnovat v samostatné stati,⁶⁾ nic z toho se neuskutečnilo. M. Ježek přiblížil výsledky svého archeologického výzkumu v kostele sv. Bartoloměje ještě v dalších článcích, informace o průběhu a výsledcích archeologického výzkumu v Pardubičkách vyšly v tištěných periodikách.⁷⁾ Žádná diskuse či polemika o otázkách počátku Pardubic se však v uplynulých dvaceti letech nekonala.

Během několika setkání a přednášek přednesených především pro Klub přátel Pardubicka jsem zaznamenal, že mnohé, již v roce 1996 a 1997 vyargumentované otázky, se vesměs nijak nepromítly do obecného povědomí o historii počátku Pardubic. Stále přetrvávají představy o románské apsidě nacházející se v základu městského kostela, či o paralelním vývoji dvou vesnic shodného názvu Pardubice od počátku 13. století. Na nedůvěru v nové poznatky, byť předložené odborníky, má každý právo. Otázkou zůstává, čím je tato nedůvěra způsobena, když všechny ostatní jiné a jinde získané oborové poznatky bývají běžně akceptovány v rámci jimi pozměněných kontextů. Za posledními příspěvky k tématu z roku 1996 následovalo ze strany F. Šebka ticho. Vzniklá situace se pak pro mnohé lidi zajímaví se o historii vyvinula do existence podoby dvou scénářů, kdy každý nabízí jinou alternativu vzniku Pardubic, přičemž fakta nehrají větší roli.⁸⁾ Každý se může přiklonit k libovolné variantě, a ta nová, pro někoho hůře uchopitelná, časem postupně zmizí.

Badatelské aktivity však pokračovaly dál, ve velkém rozsahu a různými dalšími směry. V roce 2014 se ve Východočeském muzeu v Pardubičkách konalo kolokvium uspořádané za účelem prezentace nových poznatků z historie města Pardubic získaných během archeologických výzkumů a stavebně historických průzkumů. Archeologové a historikové zde

4) M. JEŽEK, *Poznámka k „Poznámkám“*, Východočeský sborník historický 6, 1997, s. 121–138.

5) Tamtéž, s. 121, 138.

6) F. ŠEBEK, *Poznámky k nejstarším dějinám města*, s. 47, pozn. 44.

7) Průběžně v poznámkách k textu jsou uvedeny citace z jednotlivých článků, poslední poznámka doplňuje výběr další literatury.

8) Jaroslav ČERNÝ, *Otazníky nad počátky Pardubic*, Zprávy Klubu přátel Pardubicka, 2007, č. 7–8, s. 151–158.

představili výsledky svého bádání z posledních dvou desetiletí. Byly zde přiblíženy například archeologické výzkumy uskutečněné v ulicích Kostelní, Pernštýnská, Sv. Anežky České, Třída Míru, Sukova, Zelenobranská a Na Hrádku, dále informace z průzkumu interiéru Zelené brány a výzkumy ze severovýchodního čtverce náměstí Republiky. Pozvaný F. Šebek se jednodenního kolokvia nezúčastnil s omluvou pracovního vytížení na tvorbě nové historické expozice. Otevření expozice nazvané „Pardubice – příběh města“ v květnu 2016 pak z tohoto pohledu nepřekvapilo. Přínos širokého badatelského úsilí posledních dvaceti let se zde neukázal, stejně jako i příběh z nejstarších Pardubic zůstal F. Šebkem v expozici profesně ignorován.⁹⁾ A stejně i v knize F. Šebka, zachycující tok dějin naším městem, nazvané „Toulky historií Pardubic“, vydané v roce 2016 nakladatelstvím Helios. Bohaté poznatky z vývoje nejstarších Pardubic třináctého století, Pardubiček, jsou zde vtěsnány do čtyř neúplných řádků, což svědčí snad již o jakési tabuizaci tématu. Celá historie tohoto období je předložena podle díla J. Sakaře¹⁰⁾ a zestručněna do několika odstavců. Význam prvotního osídlení dnešních Pardubiček v rozsahu větším než sto let, umocněný příchodem řádu cyriaků a budováním kláštera, je zde pro F. Šebka stále pouze jen „temným začátkem osídlení“.¹¹⁾ Jistěže, jako autor má licenci na tvorbu svého textu a to i bez bibliografie a kritiky pramenů. Nakonec i z úvodní stati vyplývá, že během jedenácti let publikování historických článků v Radničním zpravodaji k němu nedorazil jediný dotaz čtenáře týkající se počátku Pardubic v Pardubičkách. Na otázku proč se tak děje, existuje zřejmě odpověď stará nyní právě již přes dvacet let. Proto, ve snaze o zpřehlednění argumentů uvedených Františkem Šebkem, vesměs vyvrácených Martinem Ježkem, navazuji po dvaceti letech na jejich „disputaci“.

Umístění kostela sv. Bartoloměje s cyriackým klášteřem v období 13.–15. století v Pardubicích-městě

Podstatnou otázkou, od které se nakonec odvíjí i většina dalších skutečností, je lokalizace kostela sv. Bartoloměje s cyriackým klášteřem v období 13.–15. století. Hlavním a logickým argumentem pro ztotožnění kostela

9) Příprava nové expozice, ať ryze autorské či kolektivní, byla v daném případě záležitostí institucionální, muzejní. Na rozdíl od krátkodobějších výstav bývá expozice specifitější v tom, že se její existence plánuje mnohdy na desetiletí. Právě proto se při tvorbě expozice uplatňuje snaha o co nejdokonalejší stránku výtvarnou, technickou a především obsahově aktuální.

10) Josef SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem*, I/1, Pardubice 1920.

11) František ŠEBEK, *Toulky historií Pardubic*, Pardubice 2016, s. 9.

sv. Bartoloměje (uvedeného v konfirmační listině z r. 1295 do „Pordobic“ a zaniklého dle Husitské kroniky Vavřince z Březové útokem husitů v roce 1421 v obci „Pardidub“) s pernštejnským kostelem postaveným v první třetině 16. století v Pardubicích, bylo shodné patrocinium sv. Bartoloměje. Bartolomějské patrocinium současného pozdně gotického městského kostela bylo hlavním momentem předpokladu jeho návaznosti na svatyni sv. Bartoloměje uvedenou v Pordobic ve 13. století. Možnost přenosu patrocinia z husity zaniklého kostela v Pardubičkách na kostel nově postavený po sto letech ve městě považuje F. Šebek za „anomálii, která nemá obdobu!“¹²⁾ Přesto však veškeré níže uvedené indicie svědčí o tom, že oblíbené patrocinium sv. Bartoloměje bylo po Pardubičkách opět uplatněno v Pardubicích. S prvním rozlišením v pojmenování Pardubic, ať už se již psaly v jakékoliv slovní podobě, se setkáváme až v závěti Arnošta z Hostiny v roce 1340.¹³⁾

Jediným archeologickým potvrzením předpokládaného genia loci kostela sv. Bartoloměje v současném městě měl být nález části základu románské apsidy zachycený v zemi z vnější východní strany základu závěru presbytáře archeologickým výzkumem F. Šebka.¹⁴⁾ Výzkum M. Ježka vedený v pernštejnském kostele v roce 1995 tuto možnost zcela vyloučil vzhledem k absenci stop po kamenné destrukci nějakého staršího objektu. Zjištěný kamenný základ prozkoumal z vnitřní části presbytáře a jednoznačně ho definoval (i s odůvodněním jeho excentrického umístění) jako součást stavební fáze pozdně gotického kostela. Dále zde osvětlil poměry přírodního terénu, především jeho svažitost skloněnou severním směrem i postup výstavby kostela. Datoval prozkoumané navážkové vrstvy v místě stavby a hroby do ní založené. Zahájení stavby kostela sv. Bartoloměje stanovil Ježek do druhého desetiletí 16. století.¹⁵⁾

Po odmítnutí pozůstatků starší sakrální stavby v místě současného kostela nabízí F. Šebek tuto eventualitu v blízkém okolí kostela sv. Bartoloměje. Archeologické výzkumy zde uskutečněné přinesly další poznání širšího okolí kostela, kde nebyly nalezeny jakékoliv pozůstatky takové církevní stavby.

12) F. ŠEBEK, *Poznámky k nejstarším dějinám města*, s. 39.

13) *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, IV., ed. J. Emler, Praha 1892, s. 806.

14) František ŠEBEK, *První etapa výzkumu u presbytáře kostela sv. Bartoloměje v Pardubicích*, Zpravodaj KMVČ – spol. vědy XII, 1985, č. 1, s. 113–119.

15) Martin JEŽEK, *Výzkum v Pardubickém chrámu sv. Bartoloměje*, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 21, 1995, s. 92–112; TÝŽ, *Příspěvek k poznání průběhu stavby gotického kostela*, Sborník Společnosti přátel starožitností 4, 1996, s. 147–152; TÝŽ, *Pardubické kostely jako svědectví o vývoji města*, *Archaeologia historica* 21, 1996, s. 43–56.

V rozšířených sondách v prostoru prozkoumaném archeology jihozápadně od kostela se v roce 2013 jednalo pouze o nález drobných sídlištních objektů ze 14. století, zjištěných zde během rekonstrukce plynovodu a pozdější nedaleké pokládky elektrického kabelu.¹⁶⁾

Stopy po destrukci daného objektu nepřiznal ani v roce 2004 záchranný výzkum Julie Šulcové v prostoru dvorku mezi knihovnou, komerční bankou a čp. 79,¹⁷⁾ stejně jako Tomáše Zavorala a Františka Kašpárka výzkum v sondě umístěné severně od budovy banky.¹⁸⁾

V ose jižně od východní části kostela byl potvrzen průběh rozsáhlého předpernštejnského příkopu (šíře 12 m, hloubka 3,5 m) zasypaného datovanou navážkou s hroby z období okolo přelomu 15. a 16. století.¹⁹⁾

Situace nálezů Pavla Šebesty z r. 1969 kostrového hrobu umístěného u kostela západně od vchodu do domu čp. 119 (východně od Černé kaple) potvrzuje souvislost s výše uvedenými hroby uloženými v zásypu trasy příkopu.²⁰⁾

O něco severovýchodněji se jednalo o sondy vyhloubené F. Šebkem v roce 1984, umístěné v prostoru dvorku východně za presbytářem kostela na pozemkové parcele č. 2664/5 a stavební parcele č. 50. Dvě sondy orientované osami kolmo k sobě zahloubené v písčitém terénu přinesly zlomkový keramický materiál z období 15./16. století a část fáze zmiňovaného stavebního základu pernštejnského kostela.²¹⁾

Severně od kostela sv. Bartoloměje byl z důvodu rekonstrukce Tyršových sadů v roce 2014 propojován tzv. Pernštejnský kanál s novou kanalizací.

16) Tomáš ZAVORAL, *Výměna elektrického kabelu Pardubice – náměstí Republiky p. č. 2664/5*, nálezová zpráva, Pardubice 2013, uloženo pod č. j. 551/2013 ve VČM v Pardubicích.

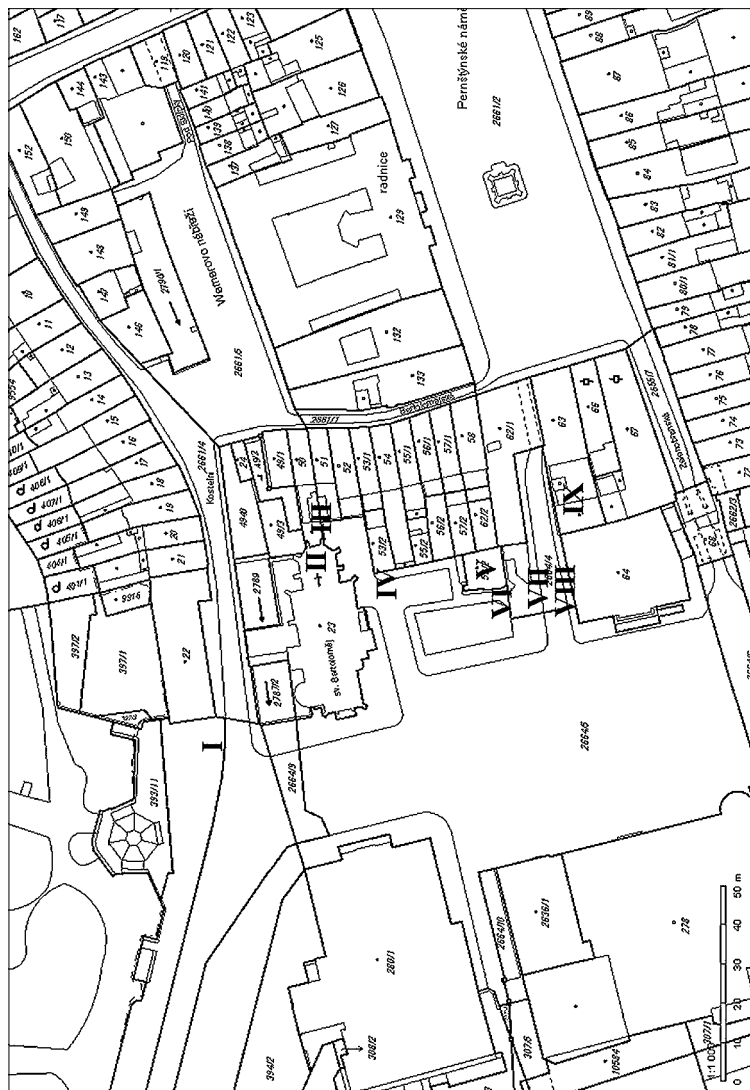
17) Julie ŠULCOVÁ, *Záchranný archeologický výzkum k. ú. Pardubice (okr. Pardubice) Pernštýnské náměstí čp. 79*, dokumentace z výzkumu je uložena v archivu NPÚ ÚOP v Pardubicích.

18) Tomáš ZAVORAL, *Havárie vodovodu – náměstí Republiky p. č. 2664/5*, nálezová zpráva, Pardubice 2014, uloženo pod č. j. 591/2013 ve VČM v Pardubicích.

19) Tomáš ZAVORAL, *REKO MS Pardubice – Sladkovského + 2, rekonstrukce plynového potrubí na náměstí Republiky, p. p. č. 2664/4, 2664/5, 2664/9*, nálezová zpráva, Pardubice 2013, uloženo pod č. j. 338/2013 ve VČM v Pardubicích; TYŽ, *Nález pozdně středověké fortifikace z Pardubic*, Východočeský sborník historický 28, 2015, s. 43–77; Tomáš ČURDA, *Předpernštejnský příkop s hroby pod pardubickou zvonici*, Východočeský sborník historický 28, 2015, s. 81–105.

20) Pavel ŠEBESTA, *Kostrový hrob na Náměstí osvobození v Pardubicích vyzvednutý 6. XI. 1969*, bez č. j., uloženo v nálezovém archivu archeologie ve VČM v Pardubicích; F. ŠEBEK, *Poznámky k nejstarším dějinám města*, s. 38.

21) F. ŠEBEK, *První etapa výzkumu u presbytáře kostela sv. Bartoloměje v Pardubicích*, s. 113–119.

Obr. 1: Situační plánek rozmístění archeologických výzkumů uskutečněných v kostele sv. Bartoloměje a jeho okolí na katastrální mapě Pardubic: **I** – západně od budovy děkanství (T. Zavoral, poz. 22); **II** – v presbytáři kostela sv. Bartoloměje, M. Ježek, poz. 15; **III** – východně od presbytáře kostela sv. Bartoloměje, F. Šebek, poz. 21; **IV** – při vchodu do čp. 119, P. Šebesta, poz. 20; **V** – ve zvonici, T. Čurda, poz. 19; **VI** – západně od zvonice, T. Zavoral, poz. 16; **VII** – jižně od zvonice ve výkopu o délce 50 m, T. Zavoral, poz. 19; **VIII** – v chodníku severně od KB, T. Zavoral, poz. 18; **IX** – dvorní trakt čp. 79, J. Šulcová, poz. 17.

Vlivem toho vznikla před děkanstvím rozsáhlá archeologická sonda zachycující mimo jiné segment pásu opevňujícího rondelu z první třetiny 16. století, ale především strukturu vrstev půdního reliéfu terénu postupně odkrývaného do hloubky více než čtyř metrů.²²⁾ Také tento archeologický výzkum prokázal absenci jakýchkoliv stop po existenci staršího stavebního objektu a jeho umístění zde vyloučil.²³⁾

Dalším argumentem F. Šebka majícím svědčit o kontinuální existenci kostela sv. Bartoloměje ve městě jsou architektonické prvky zazděné v opěrném zdivu nad městskou strouhou pod sakristií kostela. Na základě odborného posouzení bylo však řazení těchto pískovcových článků do 13. století uvedeno spíše za nepravděpodobné.²⁴⁾ Tyto články byly během rekonstrukce chrámu v r. 1912 architektem Bózou Dvořákem přemístěny do opěrné stěny nad kanálem. Vzhledem k jejich nejpravděpodobnějšímu stáří stanovenému již do rozvinutějšího období města Pardubic 15. století, a tudíž možnému původu z jakékoli jiné zaniklé stavby, jim nelze přisuzovat podporu původu fyzické přítomnosti ze staršího kostela, zde údajně zničeného husity.

Jedním z důvodů F. Šebka pro předpoklad zdejší existence cyriackého kláštera mělo být i stáří sklepení současného děkanství stojícího severně od kostela.²⁵⁾ Zjištěná vertikální provázanost spodního sklepního a svrchního pozdně gotického jádra zdívá tohoto objektu však i tuto možnost vyloučila.²⁶⁾

Umístění kostela sv. Bartoloměje s cyriackým klášterem v období 13.–15. století v Pardubicích-vsi, pozdějších Pardubičkách

Na rozdíl od výše uvedených poznatků negativních zjištění získaných z archeologických situací prozkoumaných v kostele sv. Bartoloměje a jeho okolí ve městě, došlo v Pardubičkách k odkrytí stavebního základu velkého kostela a k němu připojeného základu kláštera s charakteristickým půdorysem včetně kvadratury ambitu. Objekty tvořící ve vrcholné

22) Tomáš ZAVORAL, *Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu při stavbě Revitalizace Tyršových sadů – podzámeckého parku v Pardubicích*, Pardubice 2016, uloženo pod č. j. 479/2013 ve VČM v Pardubicích.

23) Z hlediska archeologických zákonitostí není v podstatě možné zmizení rozsáhlé zděné stavby, v tomto případě kostela a kláštera, existující zde minimálně 126 let, stejně jako i dlouhodoběji osídleného místa větším počtem lidí, bez jakýchkoliv archeologických stop.

24) Petr MACEK – Martin EBEL, *Arciděkanství kostel sv. Bartoloměje, Stavebně historický průzkum*, Praha 1995, s. 40, 54.

25) František ŠEBEK, *Dějiny Pardubic*, I. díl, Pardubice 1990, s. 167, pozn. 54.

26) M. JEŽEK, *O poloze vsi „Pordobic“*, s. 19.

fázi jeden celek církevního areálu opevňoval mohutný příkop a původně zřejmě i val. Tento příkop zkoumaný v šesti příčných řezech představuje ve vertikální ose chronologický záznam zachycující lokalitu od doby zániku kláštera, v polohách umístěných v příkopu nejnižší, až po horizonty nejvyšší, uložené v nedávné minulosti. Velké množství nalezených artefaktů a archeologických situací ve stratigrafických pozicích získaných z mnoha míst lokality umožnilo datovat a stanovit chronologický vývoj sledovaného území od počátku 13. století až po současnost.²⁷⁾

Všechny shledávané indicie vedly k tomu, že se zde jedná o původní klášter s kostelem sv. Bartoloměje, zničený, stejně jako sousední kostel sv. Jiljí a nejspíše i přilehlá vesnice Pardubice, během husitského útoku v roce 1421. Hlavní argumentací F. Šebka, kterou staví proti shledané popsané skutečnosti, je, že v Pardubičkách nepřipouští možnou dočasnou existenci dvou kostelů. Dokonce ji považuje za „anomálii nemající u nás obdobu!“²⁸⁾ Velice obsáhle se snaží pro toto kategorické vyjádření najít odůvodnění a všechny jeho teorie jsou vedeny snahou o potvrzení tohoto sdělení. Mimo jiné, pro identifikaci zde zjištěných základů kostela sv. Bartoloměje uvádí jako jednu z možností původní objekt kostela sv. Jiljí, který se měl vzhledem k nestabilitě terénu zřítit. V Pardubičkách odkryté základy kostela o rozměru 30 × 14 m, s šíří základu zdí až 2 m, přitom nelze považovat za kostel sv. Jiljí sestutý zde podle F. Šebka v období do čtyřicátého roku 14. století.²⁹⁾ Jednak by asi těžko tato stavba figurující v r. 1295 jako kaple, byla v Pardubičkách 14. století dostavěna do shledaných mohutných rozměrů jen pro potřeby místních farníků. Tuto možnost však hlavně nepřipouští archeologicky poznaná chronologická posloupnost vývoje daného místa, stratigrafie základových jam objektů, především připojení základů kláštera k tomuto kostelu.

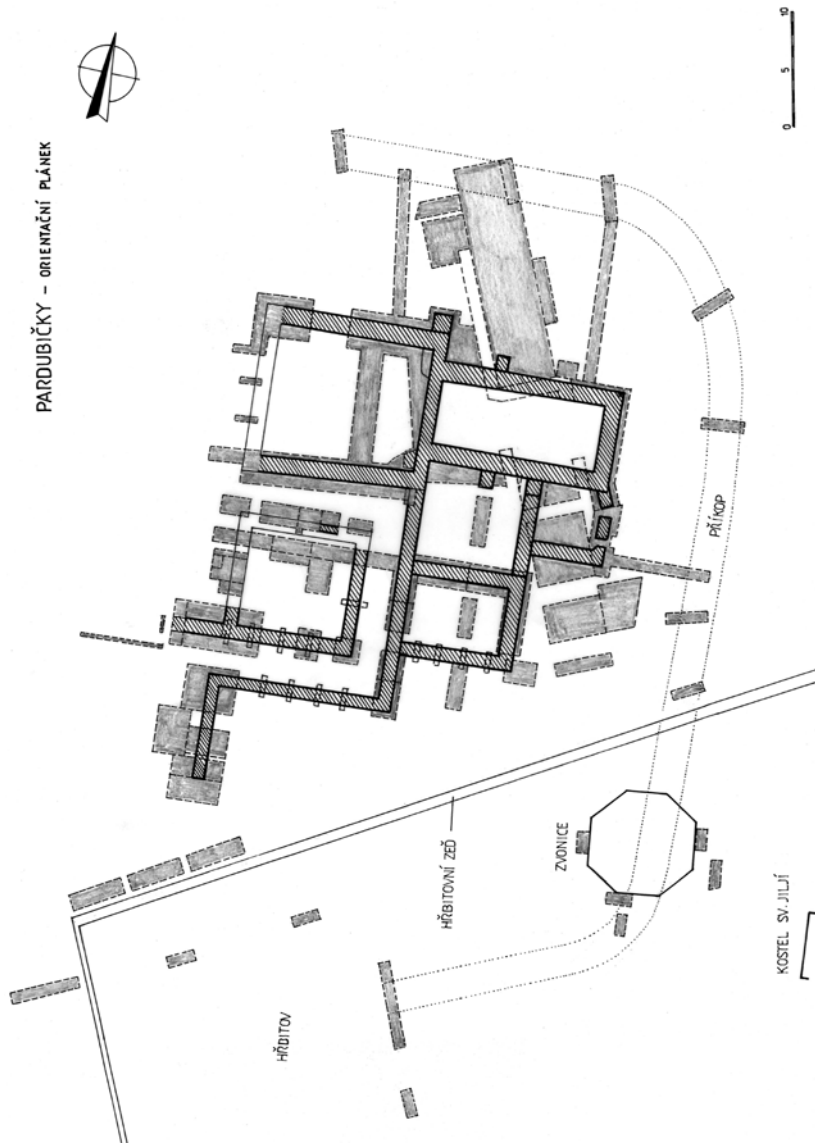
Vedle archeologických nálezů napovídají o existenci obou kostelů v Pardubičkách i dva historické dokumenty. Je to především tzv. darovací listina Arnošta z Hostiny z roku 1332, kde vymezil svůj dar vesnice Pardubice (Pardubičky) cyriakům žijícím v klášteře sv. Bartoloměje tam na tom samém místě (v Pardubičkách) a dále také tři listiny z let 1349–1351 zaznamenávající soupisy církevních objektů vělených pod správu nového litomyšlského biskupství. F. Šebkem použitý nepřesný překlad listiny

27) Archeologický výzkum v Pardubičkách se uskutečnil v průběhu osmi sezón, přibližně v šedesáti vytyčených sondách, ze kterých získaný středověký archeologický materiál naplnil 1141 papírových sáčků.

28) F. ŠEBEK, *Poznámky k nejstarším dějinám města*, s. 42, 49.

29) Tamtéž, s. 41.

PARDUBIČKY – ORIENTAČNÍ PLÁNEK

Obr. 2: Situace archeologického výzkumu v Pardubičkách: Zdivo a základové jámy kostela a kláštera jsou vyznačeny šrafovane, archeologické sondy znázorňují ostatní šedé plochy.

z roku 1332 ovlivnil i její výklad.³⁰⁾ Význam zde použitého latinského slůvka „ibidem“ byl v minulosti podroben kritice již v několika textech.³¹⁾

Interpretaci listin z let 1349–1351 se F. Šebek věnuje též velmi obsáhle.³²⁾ Hledané vysvětlení lokalizace objektů a jejich statutu v soupisech církevních objektů, v listinách obsahujících četné chyby, nabízí ve všech možných alternativních variantách. Bohužel, také F. Šebek se zde dopouští určitých nepřesností při opisu z jednotlivých listin. Například v citaci z listiny z roku 1350,³³⁾ kde příslušná část textu zní: „..., *Nouaciuitas, Pordawitz ibidem cum filiali Tunchaad, ...*“, vynechal mezi zkomoleným názvem Nového Města a Pardubic čárku zde psanou.³⁴⁾ V textu z r. 1996, na straně 47, zmiňuje listiny z let 1350 a 1351,³⁵⁾ které obsahují seznam klášterů a kostelů farních i filiálních, ale následně zde cituje psaný záznam pouze z listiny poslední, tedy z té, jež byla opsána bez oddělovací čárky mezi Novým Městem a Pardubicemi. Vzhledem k deklarované nepřipustnosti existence dvou současných kostelů v Pardubičkách byla níže uvedená varianta pro F. Šebka nepřijatelná.³⁶⁾ A přitom právě listina z r. 1350, sepisovaná již se znalostí oblasti zahrnuté pod litomyšlskou diecézi, odpovídá interpunkční situaci zjištěné v Pardubičkách. V uvedené listině je zmíněn jak nový farní kostel Panny Marie (*Nouaciuitas*), jediný v Novém Městě, tak klášterní kostel sv. Bartoloměje s náplní farních služeb (*Pordawitz*) v Pardubičkách a i tamtéž k němu filiálně příslušící nejstarší kostelík sv. Jiljí (*ibidem cum filiali*). To, že k farnímu kostelu v Pardubicích a filiálnímu kostelu stojícímu na tom samém místě nepatří již

30) F. ŠEBEK, *Listina Arnošta z Hostýně z roku 1332 pro pardubické cyriaky*, Informační zpravodaj Klubu přátel pardubického muzea a Historického klubu – pobočka Pardubice 1–3, 1990, s. 1–5; TÝŽ, *Dějiny Pardubic*, s. 48, 166, pozn. 49; TÝŽ, *Poznámky k nejstarším dějinám Pardubic*, s. 54.

31) M. JEŽEK, *O poloze vsí „Pordobic“*, s. 16, pozn. 4, s. 21–23; TÝŽ, *Poznámka k „Poznámkám“*, s. 130; Tomáš ČURDA, *K upřesnění polohy cyriacké kanonie u sv. Bartoloměje*, Zprávy Klubu přátel Pardubicka 9–10, 1997, s. 233–237; TÝŽ, *Pardubičky – stručné shrnutí výsledků archeologického výzkumu z let 1993–2005*, Východočeský sborník historický 15, 2008, s. 59–60.

32) František ŠEBEK, *K vývoji farní správy Pardubic v době předhusitské*, Východočeský sborník historický 2, 1992, s. 48–51; TÝŽ, *Poznámky k nejstarším dějinám města*, s. 47.

33) *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, VIII., ed. V. Brandl, Brno 1874, s. 26.

34) F. ŠEBEK, *K vývoji farní správy Pardubic v době předhusitské*, s. 50.

35) CDM, 1874, s. 26. *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia I., Acta Clementis VI. pontificis romani, 1342–1352*, ed. L. Klicman, Praha 1903, s. 700–701.

36) F. ŠEBEK, *Poznámky k nejstarším dějinám města*, s. 49.

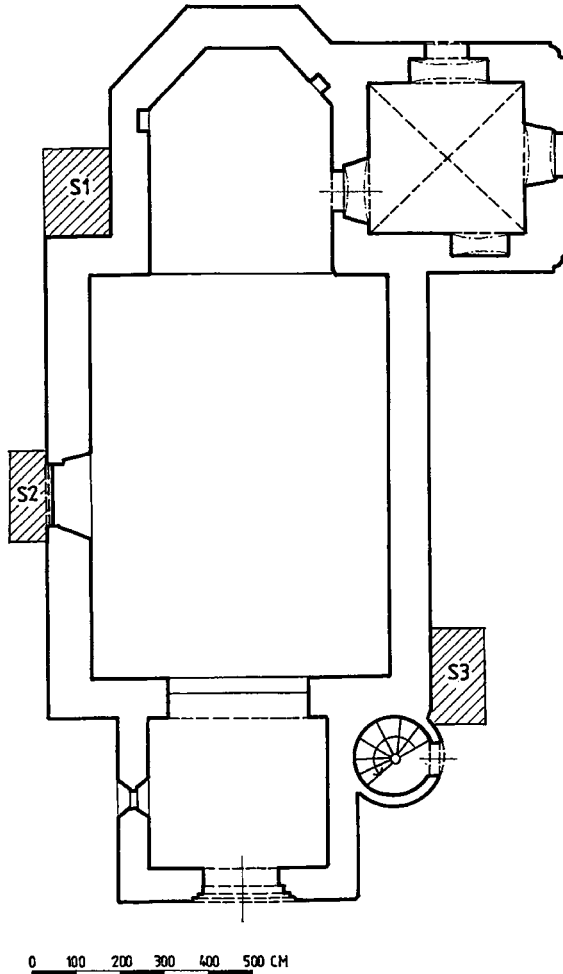
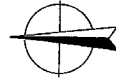
následný tuněchodský kostel (Tunchaad), nic nemění v listině opomenutá odděľující čárka, neboť farní kostel v Tuněchodech pardubickými cyriaky spravován nebyl.³⁷⁾

Otázky farní a filiální působnosti kostelů byly v textu F. Šebka též obsáhle řešeny jakoby s možnostmi existence ještě nějaké jiné další farní správy. Hlavním zaměřením činnosti bratřů řehole sv. Augustina kající blahoslavených mučedníků (křižovníků s červeným srdcem, cyriaků) byla duchovní správa, špitálnictví a péče o pocestné. Víme, že bohoslužebnou činnost cyriaci zajišťovali i v rámci svých vzdálených korporátních far. V Pardubicích 14. století se tedy dá předpokládat, že duchovní služby farníkům poskytovali ve všech kostelích vzniklých postupně v Pardubicích (sv. Jiljí, sv. Bartoloměj, Zvěstování Panny Marie).

Dočasnou existenci dvou kostelů v Pardubičkách vzdálených nedaleko od sebe, s předpokladem staršího kostela sv. Jiljí, se podařilo nastolit díky zmíněnému archeologickému výzkumu. Představa vesnice Pardubice založené okolo počátku 13. století a jejího života bez kostela po dobu více než padesáti let, tedy až do příchodu cyriaků, je dosti nepravděpodobná. Otázkou je, kdo a s jakým svěcením zde bohoslužebnou činnost tehdy provozoval. Nepřímý doklad o této činnosti naplňuje existence samostatného hřbitova zjištěná okolo dnešního kostela sv. Jiljí.³⁸⁾ Nejstarší archeologicky odkryté hroby v jeho těsné blízkosti ukázaly, že jsou starší než stojící kostel, neboť výstavba jeho základových zdí na více místech narušila lidské skelety uložené v těchto hrobech. Původní kostel sv. Jiljí stál nejspíše na tom samém místě co kostel dnešní, pravděpodobně byl též celodřevěný, jako i přilehlá ves,

37) Jen pro účel aktuální orientace v uvedených listinách připomínám, že listina z r. 1349 (*Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae V/2*, ed. J. Spěváček, Praha 1960, s. 381) nesplňovala kvalitou zaznamenaných údajů zadaný úkol, a proto byl v roce 1350 sepsán nový zásadní soupis, který měl odpovídat dané skutečnosti a byl odeslán papeži k potvrzení. Stvrzující odpověď Klimenta VI. z roku 1351 je listina třetí, která obsahuje písařem v Avignonu opsaný výpis církevních objektů z listiny druhé, s opravou psaní slov obecně známých (např. Nouaciuitas – nova civitas), ale opět s dalšími nepřesnostmi v interpunkci a rozlišení toponym. Viz F. ŠEBEK, *K vývoji farní správy Pardubice v době předhusitské*, s. 45–55; TÝŽ, *Poznámky k nejstarším dějinám města*, s. 47; T. ČURDA, *Kupřesnění polohy cyriacké kanonie u sv. Bartoloměje*, s. 236; František R. VÁCLAVÍK – Bohdan ŠEDA, *Stavebně historický průzkum kostela sv. Jiljí v Pardubicích-Pardubičkách*, Východočeský sborník historický 9, 2000, s. 190–191; T. ČURDA, *Pardubičky – stručné shrnutí výsledků*, s. 50, pozn. 10.

38) Tomáš ČURDA, *Archeologický výzkum u kostela sv. Jiljí a na klášteřišti v Pardubičkách*, Východočeský sborník historický 10, 2001, s. 3–8.

Obr. 3: Rozmístění archeologických sond při obvodové zdi kostela sv. Jiljí v Pardubičkách.

příčemž půdorysem zaujímal plochu menší než dnešní kostel.³⁹⁾ Jeho předpokládaná samostatná farní působnost skončila nejspíš po příchodu řádu cyriaků, kteří zde profesně převzali zajišťování duchovní správy, a to následně i ve svém novém kamenném kostele. Z tohoto důvodu byl zde stojící kostel sv. Jiljí uváděn v roce 1295 jen jako cyriaky spravovaná kaple či v roce 1350 jako jejich filiální svatyně. Archeologický výzkum, stavebně historický průzkum, dendrochronologická expertiza, zvon ve zvonici, sondáž a ikonografie fresek datují vznik současného kostela sv. Jiljí v Pardubičkách k přelomu 15./16. století.⁴⁰⁾ O jeho výstavbu se asi též nejspíše přičinil tehdejší majitel Pardubiček a iniciátor rozkvětu a růstu svého panství, Vilém z Pernštejna. Již však v roce 1512 byly kostelu sv. Jiljí farní kompetence odňaty a až dodnes je provozován jako filiální svatostánek.⁴¹⁾

V průběhu archeologického výzkumu v Pardubičkách došlo k nálezům velkého množství hrobů. V první řadě šlo o hroby založené na samostatném hřbitově při původním kostelíku sv. Jiljí. Další hroby byly zkoumány na druhém samostatně odděleném hřbitově založeném při jižní straně klášterního kostela sv. Bartoloměje a též i v interiéru tohoto kostela. Zde se především jednalo o tři hroby jistě významných osob uložených na privilegovaném místě uprostřed presbytáře kostela. Nejmladší, ale velmi početná skupina hrobů byla po roce 1421 situována do plochy se sutinami budov husity poničeného, zaniklého klášterního areálu.

Historie náhrobků (Arnošta z Hostiny, jeho ženy Adléty a třetího anonymního náhrobku) kdysi uložených též v podlaze kostela sv. Jiljí byla taktéž již vylíčena.⁴²⁾ F. Šebek obhazuje předpoklad jejich prvotního uložení v kostele sv. Jiljí. Tato eventualita by podporovala jeho teorii o farní funkci

39) Během uskutečněného archeologického výzkumu v Pardubičkách byly jedinými zjištěnými zděnými budovami kostel sv. Bartoloměje a k němu přiléhající klášter. Všechny ostatní stavby byly dřevěné, zřejmě různého typu.

40) F. R. VÁCLAVÍK – B. ŠEDA, *Stavebně historický průzkum kostela sv. Jiljí*, s. 204–211; Hana VÍTOVÁ, *Pozdněgotické nástěnné malby v kostele sv. Jiljí v Pardubičkách*, restaurátorská zpráva, 2007; Hana VÍTOVÁ – Lucie BARTUŇKOVÁ – Filip MENZEL, *Nástěnné malby v kostele sv. Jiljí v Pardubičkách*, restaurátorská zpráva, 2008, obě zprávy uloženy pod č. j. 4658 v archivu NPÚ ÚOP v Pardubicích; Tomáš ČURDA, *Doplnění poznatků k archeologickému výzkumu v Pardubičkách*, Východočeský sborník historický 26, 2014, s. 3–6.

41) F. ŠEBEK, *Poznámky k nejstarším dějinám města*, s. 44.

42) Tomáš ČURDA, *Středověké osídlení v Pardubičkách z pohledu archeologie*, Východočeský sborník historický 8, 1999, s. 24–25; TÝŽ, *Doplnění poznatků k archeologickému výzkumu v Pardubičkách*, s. 10–12.

tohoto kostela i po příchodu cyriaků do Pardubic. Odmítá možnost uchování a pozdějšího umístění náhrobků z husity zničeného sousedního kostela sv. Bartoloměje v Pardubičkách do později nově postaveného kostela sv. Jiljí a odkazuje ji do okruhu absurdních vizí. Navozuje eventualitu pochování Arnošta z Hostiny a jeho ženy až do druhého novějšího kostela sv. Jiljí v Pardubičkách, neboť ten první, archeologicky zde odkrytý velký kostel s připojenými zdi kláštera, se měl podle F. Šebka ještě před Arnoštovou smrtí zřítit.⁴³⁾ Připomínám, že by se muselo jednat o další kostelík stojící buď opět někde jinde, nebo na tom samém místě co dnešní kostel, ale s menším půdorysem. Předpoklad, že by husité z nějakých principiálních důvodů kostel s hrobem otce prvního arcibiskupa zde ušetřili, je málo reálný. Tato uvedená teorie by přitom znamenala nastolení obdobné situace, kterou ale F. Šebek nepřipouští.⁴⁴⁾ Náhrobky by v tomto případě též někde čekaly po dobu zhruba sedmdesáti let, než by se dostaly do podlahy nového, dodnes stojícího kostela sv. Jiljí. V něm uložené náhrobky změnil dvakrát svoji polohu, než byly umístěny na zeď vedlejší zvonice a později do muzea. Pokusy učiněné ve snaze o nalezení předpokládaných hrobů umístěných pod těmito náhrobky vyšly naprázdno. Jednalo se zde pouze o kenotafy s původními náhrobky přesunutými do podlahy v nově zbudované svatyni sv. Jiljí.⁴⁵⁾ Na rozdíl od husitských Pardubic, města, jež náleželo hejtmanu Viktorinu Bočkovi z Kunštátu, blízkému Janu Žižkovi, je pravděpodobnější, že husité vydrancovali Pardubičky coby majetek Arnošta Flašky z Rychmburka, stoupence Zikmunda, navíc s nepřátelským klášterem a v něm pochovaným otcem arcibiskupa Arnošta z Pardubic. V souvislosti s jeho posmrtným uložením nakonec nelze opomenout ani fakt, že Arnošt z Hostiny, když v roce 1332 věnoval vesnici Pardubice (Pardubičky) cyriakům žijícím zde v klášteře sv. Bartoloměje, požadoval

43) F. ŠEBEK, *Poznámky k nejstarším dějinám města*, s. 41. K tomu podotýkám, že archeologicky zjištěný velký zděný kostel zde vznikl na místě části původní vesnice, kde již první fáze jeho výstavby překryla několik nejstarších sídlištních objektů. Tudíž jeho datování, mimo jiné, nelze stanovit k počátku 13. století, ale až později. S trochou nadsázky by se z pohledu teorie F. Šebka nakonec v Pardubičkách mohlo jednat vlastně až o čtyři figurující kostely sv. Jiljí. První, nejstarší kostelík postavený zde krátce po založení vesnice Pardubice, druhý velký zděný a zřícený do r. 1341, třetí s pochovaným Arnoštem a jeho manželkou vypálený husity a čtvrtý současný kostel pocházející z konce 15. století.

44) F. ŠEBEK, *Poznámky k nejstarším dějinám města*, s. 46.

45) T. ČURDA, *Středověké osídlení v Pardubičkách z pohledu archeologie*, s. 25.

od nich v darovací listině pravidelné modlitby za spásu duše. Tyto modlitby mnozí odříkávali nejspíše na tom samém místě, kde byl Arnošt pochován.⁴⁶⁾

K tomu lze dodat, že již během archeologického výzkumu v r. 1993 nás v Pardubičkách zaujaly tři zcela odlišné hrobové jámy umístěné v centrální části presbytáře odkrývaného kostela. Dvě z nich lze s velkou pravděpodobností přisoudit k místu spočinutí Arnošta z Hostiny a jeho ženy Adléty, ve třetí jámě ležel muž pochovaný s brakteátem v ruce.⁴⁷⁾ Z důvodu ideového protivnictví lze předpokládat husity úmyslné vyplenění hrobů, přeražení Arnoštova náhrobku a odstranění nápisů. Povědomí pamětníků o původu a příslušnosti náhrobků zajistilo, že během zhruba sedmdesáti let došlo opět k jejich uložení do podlahy nově vybudovaného kostela sv. Jiljí.

Zjištění, že na místě současného kostela sv. Bartoloměje a ani v jeho okolí nestál do roku 1421 cyriacký kostel s klášterem, a že tato situace byla nalezena v Pardubičkách, znamenalo pro lokální historii počátku města podstatnou změnu.⁴⁸⁾ Na rozdíl od odborné veřejnosti pardubický historik

46) TÝŽ, *Pardubičky – stručné shrnutí výsledků*, s. 60.

47) TÝŽ, *Středověké osídlení v Pardubičkách z pohledu archeologie*, s. 34–35, 37–38; TÝŽ, *Doplnění poznatků k archeologickému výzkumu v Pardubičkách*, s. 10–12.

48) Výběr další literatury dle tematického zaměření neuvedené v poznámkách k textu a citace textů dostupných na internetu:

Cyriaci, kláštery, Arnošt z Hostiny: Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Rád křížovníků s červeným srdcem ve středověku*, Sborník prací východočeských archivů 5, 1984, s. 209–235; TÁŽ, *Arnošt z Pardubic*, Praha 2008; Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1979.

Mince: František ŠEBEK, *Nález moravského denáru z Pardubic*, Numismatický sborník XI, 1970, s. 180–181; Petr VOREL, *Brakteát Přemysla Otakara II. jako „obolus mrtvých“ na pohřebišti v Pardubičkách*, Muzejní a vlastivědná práce 35, 1997, č. 3, s. 168–169; TÝŽ, *Nález parvů Václava II. jako „obolů mrtvých“ na pohřebišti v Pardubičkách*, in: Luboš Polanský (ed.), Pavel Radoměský (Sborník numismatických studií k 75. výročí narození), Praha 2002, s. 29–31.

Archeologický výzkum: Petr SOMMER, *Výsledky archeologického výzkumu v Pardubičkách*, Středověká archeologie a studium počátků měst, Praha 1977, s. 113–117; Tomáš ČURDA, *Zpráva o pokračování archeologického výzkumu v Pardubičkách*, Východočeský sborník historický 9, 2000, s. 161–188; TÝŽ, *Archeologický výzkum v Pardubičkách v letech 2001–2005*, Východočeský sborník historický 14, 2007, s. 3–68.

Náhrobníky: Václav DIVIŠ, *Památné kameny v Pardubičkách*, Štít, roč. XXIII, 1929, č. 38, ze dne 19. 9.; Jiří KOTYK, *Náhrobníky Arnošta a Adlíčky ze Staré v Pardubičkách*, Zprávy Klubu přátel Pardubicka 1982, s. 111–117.

Lokalizace: František JELÍNEK, *Historie města Litomyšle*, Litomyšl 1838, s. 115; Mořic LÜSSNER, *Archeologické zprávy z Chrudimska*, Památky archeologické II, 1857, s. 231–232; Václav DIVIŠ, *Památky Pardubic a okolí*, Pardubice 1917, s. 132, pozn. 2; Jan SEMONSKÝ, *Dějiny filiálního kostela*

František Šebek odmítl uznat tuto skutečnost. Plocha původní části vesnice, kostela, hřbitova a později klášterního areálu obehnaného příkopem byla zapsána jako nemovitá kulturní památka. V roce 2016 proběhlo na Magistrátu města Pardubic řízení o výběru architektonického návrhu za účelem ochrany a definitivní úpravy podoby tohoto místa v Pardubičkách. Řízení vyhrál zlínský ateliér Ellement a na jaře roku 2017 se měl vybraný projekt začít realizovat. Nezačal. Doufám, že ne z důvodu pochybností o interpretaci archeologických nálezů.

sv. Jiljí v Pardubičkách, Pardubické kostely a památky 1940, s. 18–29; Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, V. díl, Par–Pra, Praha 2002.

Posudky, diplomové práce: Martin JEŽEK, *Ke středověkému osídlení východních Čech*, disertační práce, 2005/6, FF UK v Praze, dostupné z URL: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/140033843>, [cit. 6. 2. 2018]; Jana MORIOVÁ, *Hmotná kultura cyriáků v Čechách*, bakalářská práce, 2008, FF UK v Praze, dostupné z URL: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/130042743>, [cit. 6. 2. 2018]; Jan KLÁPŠTĚ, *Posudek vedoucího bakalářské práce Jany Moriové, Hmotná kultura cyriáků v Čechách*, Praha 2008, dostupné z URL: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/130020319/?lang=cs>, [cit. 6. 2. 2018]; Petr SOMMER, *Posudek oponenta bakalářské práce Jany Moriové, Hmotná kultura cyriáků v Čechách*, Praha 2008, dostupné z URL: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/130020318/?lang=cs>, [cit. 6. 2. 2018].

SCHISM IN THE OLDEST HISTORY OF PARDUBICE AND THE PHENOMENON OF ARCHAEOLOGY

The author of the article deals with the oldest history of Pardubice. The article is based on two texts, by Martin Ježek, an archaeologist, and by František Šebek, an historian, published in VčSH in 1996 and 1997. It analyses various arguments, which at that time stood against each other and were based mainly on the determination of the location of the monastery of the Knights of the Cross with a Red Heart and of the Church of St. Bartholomew in Pardubice in the 13th century. The article presents the specific examples of the archaeological findings published that show unequivocally the existence of the Church of St. Bartholomew and of the monastery of the Knights of the Cross with a Red Heart in Pardubice. In the article, the author lists specific archaeological researches and researches of historical buildings which contradict the concept of the beginning of Pardubice, established by the historian Josef Sakař and continuing in the works of František Šebek. The author gives examples where František Šebek obliterated completely new facts on the oldest history of Pardubice as if these were just unsubstantiated hypotheses when preparing a new exhibition or publishing a book on the history of Pardubice. Mainly for this reason, the article recalls the essential facts in an effort that these should not be forgotten simply due to the non-acceptance of the research results.